

Hof moet wetten toetsen aan mensenrechten

In elke zichzelf respecterende democratie is er een gerechtshof dat belast is met het toezicht op de naleving van de mensenrechten en de democratische principes. Dit toezicht omvat onder meer het toetsen van de wetten aan de grondwet of aan verdragen met betrekking tot de mensenrechten. Het hof dat het toezicht uitoefent, onderzoekt mogelijke tegenstrijdigheden tussen de wet aan de ene zijde en de grondwet of het verdrag aan de andere zijde. Het toezicht betekent ook dat, na vaststelling van een tegenstrijdigheid, de wet wordt vernietigd of buiten toepassing gesteld.

Elke burger kan zich wenden tot de rechtbank met een welbepaald verzoek tot toetsing en vernietiging als hij meent dat een wet ingaat tegen de mensenrechten zoals die zijn vervat in de grondwet of in een verdrag, bijvoorbeeld als hij meent dat een wet zijn recht op vrije meningsuiting beperkt. Een uitgever van een politieke publicatie die door de wetgever en de

meerderheid wordt verboden, kan aan de rechter vragen dat verbod buiten werking te stellen en de wet die leidde tot het verbod, te vernietigen, in naam van het in de grondwet of in het verdrag opgenomen recht op vrije meningsuiting. Een dergelijk wettelijk verbod is niet gerechtvaardigd, ook al hebben de wetgever of de meerderheid een andere mening.

Het feit dat een wet door de meerderheid van het volk (of door de volksvertegenwoordigers) wordt goedgekeurd, wil niet zeggen dat zomaar alles een wet kan zijn. De mensenrechten kunnen tegen de wetgever en de meerderheid worden gebruikt. Hierdoor is de tirannie van de meerderheid of de „democratische onderdrukking“ zo goed als onmogelijk.

Jammer genoeg is al het voorgaande niet meer dan de beschrijving van de ideale situatie. In werkelijkheid is het gerechtelijk toezicht in heel wat democratieën, waaronder België, nagenoeg onbestaande. Als ik

goed ben geïnformeerd, kan in België enkel het Arbitragehof op een beperkte wijze toezicht uitoefenen. Het kan die wetten toetsen en vernietigen die het gelijkheidsprincipe schenden. Wetten die bijvoorbeeld het recht op vrije meningsuiting schenden, kunnen niet worden aangeklaagd voor dat Hof. Het is daarvoor niet bevoegd.

Dit soort beperkingen op het gerechtelijk toezicht zijn te wijten aan het principe van de zogenaamde onaantastbaarheid of onschendbaarheid van de wet, vaak ook in de grondwet opgenomen, en ongetwijfeld tot stand gekomen als gevolg van de vrees dat de rechterlijke macht een te grote, politieke rol zou gaan spelen en eigenlijk door een soort vetorecht de wetgevende macht telkens zou overtroeven en het laatste woord hebben.

Hierdoor zou het evenwicht tussen de machten worden verstoord en de rechterlijke macht oppermachtig worden. De in-

vloed van de rechterlijke macht zou bovendien steeds conservatief geïnspireerd zijn: ze zou zelf niets veranderen, maar wel elke poging tot verandering via een wet, ongedaan kunnen maken door verwijzing naar de grondwet.

Inderdaad is een rechter er in principe niet om het nieuwe te creëren, maar om het bestaande uit te voeren en te handhaven. De tegenstanders van gerechtelijk toezicht vrezen voor een conservatieve juridische „expertocratie“ van rechters, die daarenboven niet democratisch zijn verkozen en hun beslissingen nemen buiten het publieke debat en de politieke besluitvorming.

Dit als argument gebruiken om een toetsingsverbod te rechtvaardigen is een te extreme reactie op een grotendeels imaginair gevaar. De voordelen van het verbod de wetten te toetsen aan de grondwet, wegen niet op tegen de nadelen ervan. Met een toetsingsverbod is het onmogelijk om nog iets te doen

aan wetten die in tegenspraak zijn met de fundamentele rechten uit de grondwet.

We riskeren dan een situatie te krijgen waarin de formele erkenning van de mensenrechten nog wel bestaat in de grondwet, maar niet meer de naleving ervan in de wetten. Het volstaat niet dat de mensenrechten officieel worden afgekondigd met een bepaalde tekst. Een efficiënt toezicht op de toepassing en de naleving is van even groot belang.

In plaats van een de facto toetsingsverbod, een verbod voor de rechter om over de grondwettelijkheid van wetten te oordelen, moet worden gestreefd naar de wettelijke erkenning van het toetsingsrecht. Ideaal zou zijn dat een Grondwettelijk Hof de drager is van dat recht. Het gaat immers om een gespecialiseerde en delicate materie.

Het kan niet zijn dat de rechter in alle gevallen wordt verplicht

de wet uit te voeren of toe te passen, ongeacht de grondwettelijkheid of ongrondwettelijkheid van de wet, ongeacht het feit of de wet al dan niet met de bepalingen van de grondwet en met de mensenrechten overeenstemt. De rechter is een uitvoerder maar geen papegaai van de wetgever.

De rechtspraak heeft een eigen functie in het toepassen van de mensenrechten. De rechter heeft het recht en de plicht de mensenrechten en de rechtsorde in stand te houden.

Zonder gerechtelijk toezicht en zonder een Grondwettelijk Hof is het onmogelijk een efficiënte rechtsbescherming te bieden aan de burgers. Een volledige verwerkelijking van de grondrechten kan niet uitsluitend aan de wetgever worden overgelaten.

Filip SPAGNOLI

(De auteur is licentiaat wijsbegeerte.)